

دانشگاه لرستان

دانشکده تحصیلات تکمیلی

عنوان:

«مقایسه نگاه صادق هدایت و جلال آل احمد به زن بر اساس آثار داستانی آنان»

استاد راهنما:

دکتر سعید زهره وند

استاد مشاور:

دکتر طاهره صادقی تحصیلی

گردآورنده:

یونس رسولی نیا

بهمن ۹۲

پایان نامه برای دریافت درجه ی کارشناسی ارشد

رشته: زبان و ادبیات فارسی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تقدیم به:

روان پاک مادر دوست داشتنی ام که با شمع وجود نازنینش مرا روشنایی بخشید و هرگز در زندگی نتوانستم گوشه ای از آن همه پاکی و دلسوزی را برایش تدارک کنم.

سپاسگزاری:

اکنون که کار نوشتن به لطف خدا پایان پذیرفته، بر خود لازم می دانم از استاد گرانقدر جناب آقای دکتر سعید زهره وند که با خونسردی و حوصله ی بسیار زیاد در تمامی مراحل پایان نامه به عنوان استاد راهنما، بنده را راهنمایی و تحمل کرده اند، صمیمانه سپاسگزارم. همچنین از استاد عزیز خانم دکتر طاهره صادقی استاد مشاور خوش اخلاق، صبور و مهربانم که با راهنمایی ها و مشاوره های خوب خود بنده را یاری نموده اند، بسیار ممنونم. از مدیریت محترم و خوش اخلاق و صبور گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه لرستان جناب آقای استاد دکتر علی نوری سپاسگزارم.

از تک تک اعضای خانواده ام که در تمام طول تحصیل یار و همراه بنده بوده اند، بی نهایت سپاسگزارم و از خداوند بزرگ برای همگی آنان تندرستی و بهورزی را آرزومندم.

چکیده :

یکی از مقوله های مهم در داستانهای هدایت و آل احمد زن است . هر کدام از آنها که دردی از دردهای جامعه زنان را در نظام های مرد سالار منعکس می کنند ، مملو از توجه و نگاه به مشکلات و معضلات زنان است . آنها پیوسته از زنان دفاع می کنند واز محرومیت ها و محدودیت هایی که زنان را در بر گرفته است با خاستگاه فکری متفاوت مختص به خود انتقاد می کنند . در آثار داستانشان هم تیپ های مختلفی از زنان وجود دارد و هم معضلات و مشکلات ویژه آنها .

هر دو نویسنده از بیچارگی ها ، محرومیت ها و نبود آزادی زنان در خانواده و اجتماع مرد سالار سخن می گویند و موضع گیریشان کاملا انسانی ، حمایت گرایانه و نوع دوستانه است .

این پایان نامه پنج فصل دارد . پژوهش گر در فصل اول به کلیات (بیان مسئله ، هدف تحقیق ، پیشینه ی پژوهش ، روش تحقیق و تعاریف و مفاهیم تحقیق و ...) پرداخته است .

فصل دوم نگاه هدایت را نسبت به زن در آثار داستانی اش مورد بررسی قرار داده که از نظر کمی مهمترین فصل از فصول پنج گانه است .

فصل سوم نگاه آل احمد را نسبت به زن در آثار داستانی اش مورد بررسی قرار داده است .

در فصل چهارم که مهمترین فصل از فصول پایان نامه است در مقایسه نگاه هدایت و آل احمد نسبت به زن است . و در فصل پایانی ؛ یعنی فصل پنجم به جمع بندی و نتیجه گیری مطالب پرداخته است .

کلید واژه : صادق هدایت ، جلال آل احمد ، نگاه به زن

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول - کلیات
۲	بیان مسئله
۲	سوالهای تحقیق
۳	سوابق مربوط یا پیشینه تحقیق
۳	ضرورت ها و اهداف تحقیق
۴	روش تحقیق و تجزیه و تحلیل داده ها و اطلاعات
۴	تعاریف و مفاهیم تحقیق
۵	رهایی / آزاد بخشی
۵	قدرت یابی / تواناسازی
۶	سیاست ورزی جنسی
۶	آزار جنسی
۷	هتک حرمت
۷	کلامی
۷	جسمی
۷	روانشناختی
۸	تبعیض جنسیتی

۸	نظام مردسالاری
۸	هویت
۹	هویت فردی
۹	هویت جمعی
۱۰	تمکین
۱۰	نظام حقوقی قیم سالاری
۱۱	تامین اجتماعی و عدم استقلال
۱۲	چند همسری
۱۲	سنت گرایی
۱۲	حقوق مدنی
۱۲	ازدواج خصوصی
۱۳	فمینیسم
۱۴	تاثیرات فمینیسم بر حقوق مدنی
۱۵	تاثیر فمینیسم بر مذهب
۱۵	فمینیسم و مسائل جنسی
۱۶	زن گرایی مارکسیستی
۱۷	فمینیسم در ایران
۱۸	نگاه مضطرب مرد ایرانی به غرب و زن غربی

۱۹	اعتقاد به دو وجهی دیدن زن غربی
۲۱	انواع نگاهها نسبت به زن در جامعه
فصل دوم - بررسی نگاه به زن در آثار داستانی هدایت	
۲۷	مرد سالاری
۲۸	شیء انگاری و نگاه ابزارى به زن
۳۱	زن ستیزی
۳۳	هتك حرمت (کلامی و جسمی)
۳۵	غلبه نظام مرد سالاری
۳۹	تجاوز جنسی
۴۰	زن گریزی
۴۶	غرب زدگی
۴۸	نگاه سنتی مردان نسبت به زنان
۵۳	انتقاد از وضعیت حجاب
۵۳	تبعیض جنسیتی
۵۴	چند همسری
۵۸	زن بارگی
۶۰	سن ازدواج
۶۰	سن پایین ازدواج

۶۱	ازدواج های درون طبقاتی
۶۲	ازدواج با محارم
۶۳	سوء ظن نسبت به همسر
۶۴	رهایی یا آزاد بخشی
۶۵	عدم استقلال و نبود تامین اجتماعی
۶۷	هویت شکل گرفته زنان
۶۹	فقر اقتصادی
۷۳	باورهای خرافی و عامیانه
۷۵	عشق
۷۵	عشق جسمانی
۷۹	عشق های پنهان پاک
۸۱	عشق در زندگی زناشویی
۸۲	عشق موهوم
۸۶	مثلث های عاشقانه
۸۸	بی سوادى زنان
۸۹	منزلت و جایگاه پائین زنان در جامعه
	فصل سوم - بررسی نگاه زن در آثار داستانی جلال آل احمد
۹۱	غلبه نظام مرد سالاری

۹۵	هتک حرمت
۹۸	شیء انگاری زنان
۱۰۰	چند همسری
۱۰۲	بی سوادی زنان
۱۰۴	خرافات‌ی بودن زنان
۱۰۸	هویت
۱۱۰	غرب زدگی
۱۱۳	کشف حجاب یا آزادی زنان (پهلوی اول)
۱۱۵	فقر زنان
۱۱۸	نبود قوانین حامی زنان در جامعه
۱۲۱	عدم استقلال یا تامین اجتماعی
۱۲۲	زن در مناسبات زناشویی
۱۲۷	نگاه سنتی و مذهبی مرد به زن
۱۳۲	منزلت و جایگاه پایین زنان در جامعه
۱۳۳	زن ستیزی و زن گریزی
۱۳۳	تجاوز جنسی
۱۳۴	ازدواج
۱۳۴	عشق

فصل چهارم - شباهت ها و تفاوت ها

- ۱۳۶ شباهت ها
- ۱۳۷ هتك حرمت (جسمی و کلامی)
- ۱۳۸ شی انگاری زنان
- ۱۴۰ تبعیض جنسیتی
- ۱۴۰ چند همسری
- ۱۴۳ عدم قانون یا عدم حمایت قانونی از زنان
- ۱۴۵ فقر اقتصادی و عدم استقلال و تأمین اجتماعی
- ۱۴۸ فقر فرهنگی
- ۱۵۰ خرافات و باورهای غلط عامیانه زنان
- ۱۵۲ ازدواج های فامیلی
- ۱۵۴ عشق در زندگی زناشویی
- ۱۵۵ غرب زدگی
- ۱۵۸ تفاوت نگاه هدایت و آل احمد نسبت به دین
- ۱۶۴ حجاب
- ۱۶۶ تفاوت در نگاه ابزاری نسبت به زن
- ۱۶۷ تفاوت نگاه هدایت و آل احمد نسبت به سنت و غرب یا مدرنیته

۱۷۰

فصل پنجم - نتیجه گیری

۱۷۷

کتابنامه

فصل اول

کلیات

۱.۱. بیان مسئله

با تأثیر فرهنگ ایران از غرب در آستانه انقلاب مشروطه، وضعیت زنان نیز پا به پای اقشار اجتماعی دیگر تغییر کرد. زن به عنوان یکی از مهمترین شخصیت های داستانی تا حدودی در دوران انقلاب مشروطه و در دوران پهلوی به شکلی کاملاً جدی تر و فراگیر، وارد ادبیات داستانی ما شده است. داستان نویسان بزرگی در ایران زن را موضوع آفرینش ادبی خود قرار داده اند. صادق هدایت و جلال آل احمد در آثار داستانی خود، نگاهی ویژه به زن دارند. این نگاه ها تفاوتها و شباهتهایی با هم دارند. هر دو نویسنده به ستمدیدی زنان به ویژه در طبقات متوسط و ضعیف جامعه واکنش نشان داده اند و مسائلی مانند چند همسری، تبعیض جنسیتی و مرد سالاری را به چالش کشیده اند. اما هر کدام از آنها ستم دیدگی زنان و پایمال شدن حقوق آنان را به سرچشمه ای جدا نسبت داده اند و تفاوتهایی در خاستگاه اندیشه هر دو نویسنده نسبت به زن وجود دارد. برای تحقیق در مورد زن و جایگاه او در آثار داستانی هدایت و آل احمد لازم است که نگاه ویژه را به موضوع زن و شرایط و اقتضات آن بررسی، و نسبت آن را با مقوله هایی مانند سنت از جمله (مذهب) و مدرنیسم مقایسه کنیم.

۱.۲. سوالهای تحقیق

۱- سوالهای اصلی:

شباهت ها و تفاوت های دیدگاه صادق هدایت و جلال آل احمد در مورد زن چیست؟

۲- سوالهای فرعی:

دیدگاه های صادق هدایت و جلال آل احمد نسبت به زن با مقوله هایی مانند سنت از جمله

(مذهب) و مدرنیسم چه نسبتی دارد؟

۱.۳. سوابق مربوط یا پیشینه تحقیق

تاکنون درباره مقایسه نگاه به زن در آثار داستانی صادق هدایت و جلال آل احمد کاری انجام نشده ولی موارد نسبتاً مشابهی در بعضی از پایان نامه ها دیده شده است که عبارتند از:

۱- خیاطان، الهام: (۱۳۸۱)، سیمای زن در آئینه آثار هدایت و محمد حجازی، کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکز.

۲- سعدی، لاله: (۱۳۸۲)، بررسی چهره ی زن در آثار سیمین دانشور و جلال آل احمد، کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد فسا.

۳- عادل زاده، پروانه: (۱۳۸۷)، بررسی جایگاه زن در داستان های معاصر ایران، رساله دکتری.

۴- یآوری، هادی: (۱۳۸۱)، تحلیل شخصیت زن در آثار نویسندگان مرد و زن و مقایسه ی آن ها با هم، کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم.

۱.۴. ضرورت ها و اهداف تحقیق

زن به عنوان یکی از مهمترین عناصر داستانی در ادبیات معاصر همواره کانون توجه بسیاری از نویسندگان قرار گرفته است و ضروری است که شناسایی نوع نگاه نویسندگان معاصر نسبت به زن مورد توجه قرار گیرد. دیگر ضرورت ها و اهداف تحقیق عبارتند از: شناسایی جایگاه زن سنتی و مدرن در جامعه ایران.

اهداف: کمک به تحقیقات دانشگاهی در زمینه نگاه به زن در آثار نویسندگان معاصر.

۱.۵ روش تحقیق و تجزیه و تحلیل داده ها و اطلاعات

تحلیل توصیفی

۱.۶ تعاریف و مفاهیم تحقیق

مفاهیم این تحقیق عبارتند از: ادبیات داستانی / مقایسه

ادبیات داستانی: این اصطلاح کلاً به آن دسته از آثار روایی منثور اطلاق می شود که جنبه ی خلاقه آنها بر واقعیت غلبه دارد و شامل قصه، داستان کوتاه، داستان بلند و رمان کوتاه می شود. (داد،

۱۳۷۱: ۲۲)

مقایسه:

سنجیدگی میان دوکش یا دو چیز را با هم مقایسه می گویند. (دهخدا، ۱۳۷۷: ۲۱۳۰۲)

در هر پژوهش معمولاً واژگان کلیدی بکار می رود که به آنها کلید واژه گفته می شود و مباحث تحقیق حول محور آن واژگان می چرخند. واژگان پرکاربرد این پژوهش که هر کدام در زیر تعریف می شوند عبارتند از: رهایی / آزادی بخشی، قدرت یابی / تواناسازی، سیاست ورزی جنسی، آزار جنسی، هتک حرمت (کلامی، جنسی، روانشناختی)

تبعیض جنسیتی، نظام مرد سالاری، هویت، تمکین، قیم سالاری، تامین اجتماعی، چندهمسری،

سنت گرایی، حقوق مدنی و ...

۱.۶.۱. رهایی / آزاد بخشی

در نظریه های فمینیستی مفهوم این دو اصطلاح یکی نیست. هواداران نظریه رهایی بر این باورند که موقعیت زنان در چارچوب موجود همین جامعه می تواند تغییر کند. اما پیروان نظریه آزاد بخش، اصل را بر دگرگون کردن خود این چارچوب قرار می دهند.

مفهوم رهایی هسته اصلی موج اول فمینیسم که سابقه آن به میانه دهه شصت میلادی بر می گردد. شعار آزادی بخشی را اختیار کرده این شعار هم زمینه سیاسی آن (یعنی چپ نوین) را بازتاب می داد و هم آن را از حرکت های پیشین متمایز می کرد.

سرچشمه جنبش آزادی بخشی زنان تجربیات گروه های ارتقا آگاهی بود و رفته رفته به بررسی نظریه مناسبات اجتماعی مرد سالاری سرمایه دار پرداخت. هواداران این جنبش، سیاست ورزی جنسی را عرصه اصلی مبارزه می دانستند و معتقد بودند که زنان از همه جنبه های حقوقی و اقتصادی و فرهنگی زیر ستم قرار دارند. و بنابراین برای تصحیح منزلت نابرابر ایشان باید قوانین و سیاست ها و منشی های اجتماعی تغییر کند. (جانینی بلوتی، ۱۳۷۷: ۱۴۴ و ۱۴۳)

۱.۶.۲. قدرت یابی / تواناسازی

"اصطلاحی است برای توصیف و هموار کردن راه خود و دیگران برای تلاش و دستیابی به اهداف مشخص".

"تواناسازی یا قدرت یابی فرایندی است که در طی آن زنان توانایی شکل و سازماندهی خود را پیدا می کنند تا بتوانند اعتماد به نفس خویش را افزایش دهند، حق انتخاب آزادانه و مستقل برای خود

طلب کنند و منابعی را که به مبارزه با فرودستی آنان و محو این فرودستی مدد می رساند تحت کنترل بگیرند." (همان: ۱۴۴)

در هر حال، معنایی که در نظریه فمینیسی از این دو اصطلاح منظور می شود نیرویی قدرت بخش برای رسیدن به هدف است، نه اعمال قدرت به دیگران.

۱.۶.۳. سیاست ورزی جنسی

"سلطه نظام مند مردان و مقاومت زنان در برابر این سلطه در عرصه های خصوصی و عمومی." این اصطلاح را نخستین بار کیت میلر به سال ۱۹۷۱ در کتابی به همین نام مطرح کرد. (همان: ۱۴۴) از آنجا که در جوامع مرد سالاری تمامی نهادهای قدرت اعم از صنعت و تکنولوژی و علم و مناصب سیاسی و ارتش و به ویژه پلیس/ در اختیار مردان است. مناسبات در مردان و زنان نیز نظیر مناسبات میان نژادها و طبقات بر پایه سلطه گری و سلطه پذیری شکل می گیرد و جنبه سیاسی دارد، مثلاً: علت تحقیر یا هتک حرمت زنان را فقط با توسل به سیاست ورزی جنسی می توان توضیح داد.

۱.۶.۴. آزار جنسی

"شکلی از تبعیض جنسی که در محیط های زندگی نسبت به زنان اعمال می شود به طور کلی هر نوع تلاش در زندگی به شخصی که طالب این نزدیکی نیست آزار جنسی نامیده می شود. پس آزار جنسی عبارت است از: هر نوع کوششی، برای نزدیک شدن، اعم از اشاره ای، زبانی یا تماس ناخواسته جسمی، و به ویژه اشاره های تحقیر آمیز، که در محیط های زندگی به دفعات انجام شود و از سوی

شخصی که این گونه رفتار متوجه اوست توهین آمیز تلقی شود؛ در نتیجه ی این رفتار، شخص احساس کند که مورد تهدید یا تحقیر یا مزاحمت واقع شده و به خطر افتاده است." (امک چی، ۱۳۷۷: ۱۴۵)

۱.۶.۵. هتک حرمت

۱.۶.۵.۱. کلامی:

" خطاب یا اشاره ای برای استهزاء زنان. توهین لفظی یکی از رایجترین شکل‌های مزاحمت جنسی است که فضای غیر دوستانه ای در محیط و دیگر عرصه های عمومی برای زنان فراهم می آورد. و توانایی آنها را در انجام وظایفشان مختل می کند." (همان: ۱۴۳)

۱.۶.۵.۲. جسمی:

" اعمالی که به زنان آسیب جسمی وارد می کند، مانند کتک زدن و تجاوز و رفتارهای خشونت آمیز دیگر." (همان: ۱۴۳)

۱.۶.۵.۳. روانشناختی:

" استراتژی های مربوطه به موقعیت های شخصی یا اجتماعی یا حرفه ای که در خدمت تقویت دیدگاه های کلیشه ای از زنان است، سهم آن ها را انکار می کند یا نادیده می گیرد، اعتباری برای واقعیت تجربه زنان قائل نیست و زنان را تشویق می کند موقعیت و مشکلات خود را شخصی و منفرد ببیند نه جمعی و نظام مند." (همان: ۱۴۳)

۱.۶.۶. تبعیض جنسیتی:

«تمایز قائل شدن بین انسان ها به جهت تعلق جنسی آنان» گزارشی است که برای تکریم یک جنس به تحقیر جنسی دیگر می پردازد» و «پیش داوری یعنی باور عقیده ای پیش ساخته که تحمیل محیط، زمانه و آموزش و پرورش است و با استناد به تفاوت های زیست شناختی چنین القا می کند که فرودستی زنان و ویژگی های زنانه حاصل نظام طبیعی است و از جلوه های بارز نظام مرد سالاری است که به یاری کلیشه های آشکار و پنهان در حوزه های متفاوت فرهنگ، سیاست و اقتصاد ساختار مرد سالاری را باز تولید می کند.» (میشل، ۱۳۷۶. ۴۰ و ۳۹)

۱.۶.۷. نظام مردسالاری:

" نظامی است که بر پایه کنترل نیروی کار زنان و نیز محدودیت جنسی (به معنای محدود کردن زنان به امر پرورش کودکان و ارائه خدمات خانگی و جنسی) استوار است، و موجب پدید آمدن سلسله مراتبی است که در آن زنان همواره فرودست و مردان برتر انگاشته می شوند." (همان: ۳۹) این نظام در تمامی دنیا صرف نظر از حد رشد و توسعه تکنولوژی و نظام های حکومتی به تناسب رشد و گستردگی جنبش رهایی زنان، زن ستیزی و نابرابری جنسیتی را به اشکال متفاوت در عرصه های گوناگون زندگی اعمال می کند.

۱.۶.۸. هویت:

« داشتن تصویر روشنی از خود یا پنداشتی آگاهانه از کیستی و چیستی خود. » (جنیکینز،

(۸۷.۱۳۸۱)